

POKALBIS SU KANTU TĘSIASI

**Jūratė Baranova. *XX amžiaus moralės filosofija: pokalbis su Kantu.*
Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2015. 418 p.
ISBN 978-609-471-025-4**

Etika nėra ta filosofijos sritis, kuri sulauktų daug ir nuolatinio Lietuvos filosofų dėmesio ar juolab taptų pagrindine jų tyrimų sritimi. Dar labiau tas pasakytina apie konkrečiai Kanto moralės filosofiją bei pastangas ją analizuoti, komentuoti ar plėtoti mūsų šiandiniame akademiniam diskurse. Peržvelgus pastarojo dešimtmečio numerius tokiuose tarptautiniuose akademinuose žurnaluose kaip „Philosophical Review“, „Nous“, „Journal of Philosophy“, „Mind“ ar „Philosophy and Phenomenological Research“, kone kiekviename galima rasti bent po vieną straipsnį, įsiliejantį į jau ilgą laiką nerimstančias diskusijas apie epistemologines etikos prielaidas, moralinių sprendinių ir veiksmų prigimtį bei pagrįstumą, moralinio normatyvumo kilmę bei vertybių srities objektyvumo galimybę. Kanto pavardė (kaip ir tokios pamatinės jo moralės filosofijos sąvokos kaip praktinis protas bei kategorinis imperatyvas) minėtų leidinių etikos straipsniuose, knygų apžvalgose ar recenzijose – viena dažniausių drauge su Spinozos, Hume'o, Aristotelio bei Platono. Tai rodo, kad tarptautiniuose akademinės filosofijos baruose etiniai debatai gyvi ir aktyvūs bei daugiausia sukasi apie pačiai etikai pamatinius, jos prielaidas ir pagrindinius principus liečiančius klausimus ir juos nagrinėjusius filosofus. Kita vertus, apžvelgus pastarojo dešimtmečio Lietuvos moralės filosofijos diskursą, tiek straipsnius

moksliniuose žurnaluose, tiek monografijas (ar jų stygių), tektų daryti priešingą išvadą.

Turint mintyje tokį kultūrinį kontekstą, jau antro, papildyto, leidimo sulaukianti Jūratės Baranovos mokslinė monografija „XX amžiaus moralės filosofija: pokalbis su Kantu“ turėtų būti džiugi žinia kiekvienam Lietuvoje bent šiek tiek besidominčiam moralės filosofija. Tiesa, jau pačioje knygos pradžioje pabrėžiama, kad pagrindinis jos tikslas labiau deskriptyvus – ne „susekti tikrąjį Kantą“ (Baranova 2015: 24), bet ištirti, kaip ir kurios šio mąstytojo moralės filosofijos idėjos turėjo įtakos pagrindiniams XX amžiaus moralės filosofams. Kitaip tariant, monografijos autorė siekia apžvelgti Kanto moralės filosofijos recepciją XX amžiaus etikos diskurse bei įrodyti, kad kiekvienas ryžęsis filosofiskai samprotauti apie moralę turėjo neišvengiamai įžengti ir į pokalbį su Kantu – nesvarbu, ar jam pritardamas, ar tik šį tą pasiskolindamas, ar aiškiai nuo jo atsisirbodamas bei sukdamas radikaliam priešingu keliu. Šio tikslo siekiama ne chronologiškai. Autorė renkasi įdomesnį kelią ir ryškiausius XX amžiaus etikos mąstytojus suskirsto į penkias stovyklas, kurios daugiau ar mažiau renkasi skirtingas dialogo su Kantu strategijas. Tokiu būdu monografijoje randasi penkios pagrindinės dalys, kuriose galime perskaityti apie Kanto filosofijos įtaką skirtingų metaetikos atstovų (Moore'o, Prichardo, Rosso, Ayerio, Hare'o) prielaidoms, apie radikaliam kritišką

Aristotelio sekėjų (MacIntyre'o, Taylora, Williamso) požiūrį į Kantą, fenomenologinės paradigmos mąstytojų (Schelerio, Heideggerio, Sartre'o, Levino, Ricoeuro) produktyvų dialogą su Karaliaučiaus filosofu, taip pat apie postmodernistinės etikos atstovų (Foucault, Derrida, Rorty, Deleuze'o) žingsnį „anapus Kanto“ bei, ko gero, arčiausiai Kanto liekančių Rawlso, Habermaso ir Apelio pozicijas¹. Tokia monografijos struktūra leidžia ne tik pamatyti paskirų etikos mąstytojų santykį su Kanto moralės filosofija, bet aiškiai išvysti šiuolaikinės etikos diskurso žemėlapiu gaires. Per knygos puslapius už rankos vedamas skaitytojas turi progą „išgirsti“ ne vieną filosofinį pokalbį, kuriame atsiskleidžia skirtingų mąstytojų prielaidos ir jų ginami principai, taip pat pagrindinės šiuolaikinės etikos diskurso kontroversijos ir skirtys. Skaitant gal ir galima diskutuoti dėl smulkesnių interpretacinių niuansų, tačiau nesutikti su pagrindine monografijos teze, kad „nė vienas žymus XX a. moralės filosofas negalėjo išvengti pokalbio su Kantu, nesvarbu, ar jis sekė Kantu, ar polemizavo su juo, ar neigė jį, ar stengėsi jo nepastebėti“ (Baranova 2015: 29), būtų sunku.

Tiesą sakant, ši tezė atrodo intuityviai teisinga nuo pat pradžių. Ją, monografijoje grindžiamą skirtingiausių filosofinių stovyklų pavyzdžiais, būtų galima suformuluoti ir taip: Kantas yra vienas tų filosofų, kurio šiandien negalime išvengti norėdami filosofiskai kalbėti apie moralę, ar bent jau to padaryti nesugebėję nė vienas ryškesnis XX amžiaus moralės filosofas. Vis dėlto kiekvienas filosofiskai nusiteikęs skaitytojas, vos tai supratęs, be abejo, norės klausiti: jei jau kiekviena dabartinio etikos diskurso pozicija neišvengiamai turėjo nusistatyti vienokį ar kitokį santykį su Kantu, kuri iš jų

¹ Išsamų kiekvienos iš penkių dalių pristatymą bei įvertinimą galima rasti 2004 metų Zenono Norkaus recenzijoje pirmajai monografijos „XX amžiaus moralės filosofija: pokalbis su Kantu“ laidai.

tai padarė geriausiai? Kurios etinės stovyklos Kanto interpretacija padeda aiškiausiai artikuliuoti mums rūpimus etinius klausimus? O gal pateikdama egzistuojančių stovyklų kritiką autorė siūlo kokią nors alternatyvą ar tarpinę poziciją joms visoms? Greta išsamios analizės ir konstruktyvios kiekvienos stovyklos kritikos toks skaitytojas tikėtis išgirsti aiškesnį galutinį verdiktą, su kokia (jei ne su viena iš išvardytųjų) Kanto interpretacija šiuolaikiniam etiniam mąstytojui pakeliui. Deja, kaip tik šio žingsnio, tiesioginio įsikišimo į vykstantį pokalbį su Kantu, artikuliuojant ir nuo kitų stovyklų ginant savąją, filosofiskai nusiteikęs skaitytojas šioje monografijoje gali pasigesti. Ypač kai šio, antrojo, leidimo pratarmė pradedama daug žadančiu ir kone provokuojančiu klausimu „Kaip skaityti Kantą šiandien?“. Žinoma, tokiam reikiam skaitytojui galima priminti, kad aiškiai įvardytas monografijos tikslas buvo kuklesnis nei skaitytojo turimi lūkesčiai: juk siekta ne „susekti tikrąjį Kantą“, o pateikti šio filosofo recepciją XX amžiaus moralės filosofijos diskurse. Kita vertus, minėti ir panašūs klausimai galėtų tapti pagrindu diskutuoti dėl tikslo apimties, pobūdžio ir abejoti, kodėl monografijoje nesiryžta žengti šio antrojo, galbūt ne tokio saugaus, labiau polemisko ir atviraus autorės poziciją išduodančio žingsnio.

Lyginant su pirmuoju, antrasis monografijos leidimas papildytas bent keliais aspektais, labiau detalizuojančiais ir toliau plėtojančiais pirmojo leidimo tekstą. Jame galima rasti du naujus trečiosios dalies poskyrius: „Becketto „Molojus“: kito kūnas anapus mano patyrimo“ ir „Ketvirtoji Kanto antinomija ir Levino subjekto odisėja“. Pirmasis papildymas, pačios autorės žodžiais, tęsia diskusiją „aš“ ir „kito“ tema, antrasis – dar sykių naujai sugrįžta prie galimo Kanto ir Levino santykio leitmotyvo (Baranova 2015: 23). Naujajame leidime galima rasti ir visiškai naują skyrių, kuris, atsižvelgiant į tarptautiniame diskurse itin

didelį Deleuze'o populiarumą, ir skirtas šio mąstytojo dialogui su Kantu aptarti („Kantas ir transcendentalinis Deleuze'o empirizmas“).

Antrojo leidimo pratarmėje gana išsamiai apžvelgiamas ir Lietuvos filosofijos diskursas – kiek ir kokiais profiliais jame per pastarąjį dešimtmetį buvo pasirodžiusios Kanto interpretacijos. Tai – pirmojo leidimo pratarmėje pateiktos ankstesnių Kanto interpretacijų Lietuvoje apžvalgos papildymas. Tiesa, kiek keista, o kartu ir gaila, kad greta plačiai apžvelgiamų Kanto profilių kitose filosofijos srityse tiek mažai dėmesio (vos du sakiniai) skiriama tiesiogiai Kanto etiką nagrinėjančiai Nerijos Putinaitės monografijai „Paskutinioji proto revoliucija. Kanto praktinės filosofijos studija“. Turint mintyje, jog ši knyga – vienas išsamiausių ir originaliausių lietuviškų mėginimų įvertinti Kanto praktinę filosofiją bei pateikti savitą, pačios Putinaitės žodžiais tariant, „subjektyviai aktualią“ (Putinaitė 2004: 7) jos interpretaciją, tokioje monografijoje, kuri nagrinėja skirtingas pozicijas Kanto moralės filosofijos atžvilgiu, būtų galima tikėtis didesnio dėmesio ir išsamesnės aptarties, o gal netgi įtraukimo į bendrąją diskusiją. Atsižvelgiant į tai, kad N. Putinaitės tikslas – išryškinti Kanto praktinės filosofijos praktiškumą, galbūt platesnė jos veikalo aptartis būtų leidusi į pokalbį su Kantu labiau įtraukti ir tokias J. Baranovos monografijoje nuošalyje paliktas mąstytojas kaip Christine Korsgaard ar Onora O'Neill, kurios, kad ir skirtingais būdais, bet Kanto atžvilgiu žengia panašiu keliu, pabrėždamos Kanto moralės

filosofijos praktiškumą ir išryškindamos jos stiprybes. Ir nors J. Baranova tiek Ch. Korsgaard, tiek O. O'Neill įvardija vien kaip Kanto interpretatores ar komentatores (Baranova 2015: 93, 317), kažin ar tai nėra pernelyg nuosaiku. Juk bent jau Ch. Korsgaard greta išsamių Kanto moralės filosofijos analizių plėtoja ir visiškai savarankišką poziciją, kuri, pasak jos pačios, įkvėpimo semiasi lygiai tiek pat iš Kanto, kiek ir iš Aristotelio (Korsgaard, Gonzalez 2003: 781–782).

Antrasis monografijos „XX amžiaus moralės filosofija: pokalbis su Kantu“ leidimas leis aiškiai pamatyti, kad Kantas nėra tik filosofijos istorijos tyrimų objektas, bet jo idėjos pozityviai ar negatyviai vis dar gyvuoja šiuolaikinės moralės filosofijos debatuose. Knygoje galima susipažinti su žymiausiais XX amžiaus etiniais mąstytojais, jų pozicijomis, pagrindiniais argumentais bei jų santykiu su Kanto praktine filosofija. Monografija leidžia džiaugtis, kad Lietuvos filosofijos baruose randasi tų, kurie tyrinėja ir išmano Kanto praktinę filosofiją bei jos milžinišką įtaką pagrindiniams tarptautinio šiuolaikinės etikos diskurso autoriams, problemoms ir kontroversijoms. Tiesa, ji pati šiuose kontroversijų debatuose išlieka pakankamai nuosaiki ir labiau pateikia deskriptyvaus stebėtojo poziciją, bet kartu pakursto viltį, kad anksčiau ar vėliau į šiuos poleminius didžiųjų mąstytojų pokalbius su savo indėliu įžengsime ir patys.

Aistė Noreikaitė
Vilniaus universitetas

LITERATŪRA

Baranova, Jūratė, 2015. *XX amžiaus moralės filosofija: pokalbis su Kantu*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

Korsgaard, Christine M.; Gonzalez, Ana Marta, 2003. Ethics at the intersection of Kant and Aristotle.

An Interview with Christine M. Korsgaard. *Anuario Filosófico* XXXVI (3): 775–794.

Norkus, Zenonas, 2005. Gerai moderuotas pokalbis apie Kantą. *Problemos* 67: 139–142.

Putinaitė, Nerija, 2004. *Paskutinioji proto revoliucija. Kanto praktinės filosofijos studija*. Vilnius: Aidai.